

Центральноукраїнський національний технічний університет

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Андрій КИРИЧЕНКО

“29” серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СУЧАСНІ АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ВИДОБУТОК ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Ступінь вищої освіти	Магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	ОНП «Історія матеріальної культури та експертиза об'єктів історичної спадщини»
Факультет	Економічний

2025 – 2026 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Сучасні археологічні дослідження: видобуток та інтерпретація археологічних джерел»: для здобувачів другого освітнього рівня «магістр» спеціальності 032 «Історія та археологія». Кропивницький: ЦНТУ. 2025. 20 с.

Укладач: Тупчієнко Микола Петрович, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, кандидат історичних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи. *Протокол від "29" серпня 2025 року № 1.*

Завідувач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи:
д.і.н., проф.

Василь ОРЛИК

Декан економічного факультету:
д.е.н., проф.

Наталія ШАЛІМОВА

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 7	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки	Професійної підготовки	
Загальна кількість годин – 210	Спеціальність: 032 Історія та археологія	Рік підготовки:	
	Освітня програма: Історія матеріальної культури та експертиза об'єктів історичної спадщини	2-й	
		Семестр:	
		3-й	
Тижневих годин навчання: аудиторних – 5 самостійної роботи студента – 8,13	Освітній рівень: Другий (магістерський)	Лекції (год.)	
		32	4
		Семінарські (год)	
		48	6
		Самостійна робота (год.)	
		130	200
		Вид контролю:	
		іспит	

Мова навчання: **Українська**

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою є ознайомити здобувачів з сучасною методикою археологічних досліджень, видобутком археологічних джерел, їх фіксацією в польовій та звітній документації, забезпечити формування основних навичок роботи з речовими джерелами в лабораторних умовах, дати знання з теорії сучасних археологічних досліджень, інформацію про комплекси археологічних джерел та методи їх інтерпретації.

Завдання:

- знати основні теоретико-методологічні засади сучасних польових археологічних досліджень;
- оволодіти практичними навичками роботи з речовими джерелами і науковою літературою;
- опанувати необхідні знання, пов'язані з виявленням археологічних пам'яток під час археологічних розвідок;
- засвоїти методику проведення археологічних розкопок могильників та поселень;
- ознайомитись з основами фіксації археологічних матеріалів;
- набути навички ведення польової та звітної документації;
- знати основні етапи роботи з речовим джерелом в ході історичного дослідження.
- сформувати у студентів здатність здійснювати: аналіз історичний процесів, реконструкцію історичних подій і явищ, історичне прогнозування та інтерпретацію історичних фактів;
- спираючись на загальнолюдські цінності допомогти студентам сформувати власні переконання, здобути навички і вміння необхідні для подальшої практичної діяльності.

Вивчення курсу спрямоване на формування таких компетентностей:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в сфері історії та археології.

Загальні компетентності:

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність працювати автономно.

ЗК05. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

- ЗК06. Здатність працювати в міжнародному контексті.
ЗК07. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
ЗК08. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.
ЗК09. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
ЗК10. Знання та розуміння правових основ цивільного захисту, дотримання основних принципів його забезпечення.

Спеціальні компетентності:

- СК01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.
СК02. Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.
СК03. Здатність презентувати та обговорювати результати досліджень і професійної діяльності у сфері історії та археології.
СК04. Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.
СК05. Здатність розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері історії, археології та/або дотичні до них міждисциплінарні проекти.
СК06. Здатність здійснювати експертний аналіз в предметній області.
СК08. Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.
СК09. Здатність використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для проведення досліджень та професійної діяльності у сфері історії та археології.
СК10. Усвідомлення принципів академічної доброчесності та норм професійної етики.
СК11. Здатність планувати і виконувати наукові дослідження в галузі історії та археології.
СК12. Здатність використовувати набуті знання в ході професійної діяльності та експертного консультування з актуальних проблем історії матеріальної культури та експертизи об'єктів історико-культурної спадщини.

Програмні результати навчання:

- ПРН01. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.
ПРН02. Здійснювати рецензування, коментування, анотації наукових, науково-популярних, освітніх та публіцистичних текстів, які стосуються питань історії та археології.
ПРН03. Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проекти з урахуванням сучасних методологічних підходів.

ПР04. Застосовувати у професійній діяльності у сфері історії та археології сучасні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації, у тому числі для виконання наукових досліджень і реалізації освітніх та інноваційних проєктів.

ПРН05. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

ПР06. Здійснювати експертизу пам'яток історії, археології та культури з метою їх охорони та можливого подальшого використання.

ПРН08. Розширювати актуалізовану джерельну базу за рахунок введення до наукового обігу архівних джерел, опрацювання фондів музеїв, участі у наукових й археологічних експедиціях тощо.

ПРН10. Узагальнювати результати власних наукових досліджень і презентувати їх у доповідях, публікаціях державною та іноземною мовами із дотриманням принципів академічної доброчесності та професійної етики.

ПРН11. Досліджувати, аналізувати та ідентифікувати небезпеки навколишнього середовища, класифікувати надзвичайні ситуації, здійснювати їх прогнозування. Розробляти заходи з превентивного та аварійного планування, управляти заходами цивільного захисту та забезпеченням техногенної безпеки об'єктів і територій.

ПРН12. Здійснювати професійну діяльність та експертне консультування з актуальних проблем історії матеріальної культури та експертизи об'єктів історико-культурної спадщини.

Компетентності, направлені на досягнення глобальних Цілей сталого розвитку до 2030 року:

Зміст навчальної дисципліни «Сучасні археологічні дослідження: видобуток та інтерпретація археологічних джерел» інтегрує такі Цілі сталого розвитку та сприяє отриманню компетентностей та результатів навчання, які дозволять магістру в майбутньому ефективно працювати в напрямку розв'язання таких глобальних та національних завдань:

Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Завдання 4.4 – До 2030 року істотно збільшити число молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно-технічними, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю; 4.7. – До 2030 року забезпечити, щоб усі учні здобували знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку, у т.ч. шляхом навчання з питань сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, пропаганди культури миру та ненасильства, громадянства світу й усвідомлення цінності культурного різноманіття і вкладу культури в сталий розвиток.

Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям. Завдання 9.5. – Активізувати наукові дослідження, нарощувати технологічний потенціал промислових секторів у всіх країнах, особливо країнах, що розвиваються, у т.ч. шляхом стимулювання до 2030 року інноваційної діяльності та значного збільшення кількості працівників у сфері ДіР у розрахунку на

1 млн осіб, а також державних і приватних витрат на ДіР.

Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєздатності й екологічної стійкості міст і населених пунктів. Завдання 11.4. – Активізувати зусилля із захисту та збереження всесвітньої культурної і природної спадщини.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. МЕТОДИКА СУЧАСНИХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 1. Вступ до курсу «Сучасні археологічні дослідження: видобуток та інтерпретація археологічних джерел.»

Сучасні напрямки методики археологічних досліджень. Археологічні дослідження: питання методології і джерел. Археологічні дослідження в Україні в сучасній вітчизняній історіографії. Академічна доброчесність.

Тема 2. Основні проблеми польового археологічного джерелознавства.

Предмет польової археології. Класифікація археологічних пам'яток. Культурний шар. Археологічна стратиграфія. Стратиграфічні яруси. Будівельні періоди. Коло питань, що вивчаються по решткам давніх поселень сучасними методами. Поховання та коло питань, що вивчаються по похованням із залученням сучасних методів природничих наук. Археологічні комплекси. Вивчення місцевості з використанням комп'ютерних технологій.

Тема 3. Археологічні розвідки в сучасному вимірі.

Задачі розвідок, та їх види. Підготовка до розвідок. Закономірності розташування та ознаки пам'яток, опис та знімання плану пам'ятки. Авіарозвідки та косморозвідки, візуально – пішохідні розвідки з використанням повітряних зміїв і дронів. Геофізичні способи розвідок. Фосфатний аналіз. Підводні розвідки. Документація розвідок. Використання програмного забезпечення (Qgis, Photoshop, Excel) Особливості топографії пам'яток археологічних періодів. Техніка безпеки. Експертна оцінка виявлених артефактів та археологічних об'єктів.

Тема 4. Розкопки давніх поховань.

Інструмент. Розкопки ґрунтових могильників. Пошуки могильних ям, та їх типологія. Розкопки могильника площею. Прийоми розкопок могильних ям. Розчистка кістяка. Розчистка трупоспалення. Розкопки курганів: опис, обмірювання, визначення висоти насипу сучасними способами. Різновиди засобів розкопок курганів. Розкопки кострищ, рівчаків. Фіксація поховань з використанням цифрових інструментів (тахеометра) та програмного забезпечення (Qgis, Photoshop, Excel). Експертна оцінка виявлених артефактів та археологічних об'єктів. Техніка безпеки.

Тема 5. Розкопки давніх поселень

Загальні вимоги. Шурфи і траншеї. Форма, орієнтація та розбивка розкопу. Бровки і «попи». Сітка квадратів. Розкопки по пластам. Горизонтальна поверхня розкопу. Особливості розкопок споруд різних типів. Господарчі ями. Виробничі решітки, дерев'яні мостові, дренажні. Фіксація розкопів поселень та їх складових з використанням цифрових інструментів тахеометра та програмного забезпечення (Qgis, Photoshop, Excel). Консервація архітектурних залишків. Датування споруд. Механізація розкопок поселення. Експертна оцінка виявлених артефактів та археологічних об'єктів. Техніка безпеки.

Тема 6. Розкопки місць виробництва й ремесла в сучасному вимірі.

Дослідження місць виробництва кам'яної доби. Місця виробництва доби енеоліту. Вивчення пам'яток бронзової металургії доби бронзи. Дослідження металургії раннього залізного віку. Дослідження пам'яток ремесла доби середньовіччя. Фіксація об'єктів та їх складових з використанням тахеометра та програмного забезпечення (Qgis, Photoshop, Excel).

Тема 7. Дослідження культових об'єктів в сучасному вимірі.

Дослідження культових місць кам'яної доби. Домашні місця культу та мегаспоруди доби енеоліту. Вивчення пам'яток культу доби бронзи. Дослідження сакральних об'єктів раннього залізного віку. Дослідження сакральних пам'яток доби середньовіччя. Техніка безпеки.

Тема 8. Правила обліку знахідок та реєстрація споруд.

Польова документація. Замірювання точок та ліній з використанням тахеометра. Замірювання фігур, та глибини. Складання креслень планів та профілів розкопу. Знахідки та їх опис. Польові щоденники. Науковий звіт. Використання програм для відтворення етапів розкопок та моделювання об'єктів (Qgis, Photoshop, Excel)

Тема 9. Топографія в польових археологічних дослідженнях.

Карти та їх різновиди. Види археологічних карт. Знімання планів місцевості. Геофізичні прилади та їх використання. Креслення планів археологічних пам'яток з використанням Google map та програми Qgis.

Змістовий модуль 2. МЕТОДОЛОГІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Тема 10. Сучасні підходи аналізу археологічних побудов

Область дослідження. Мета дослідження. Об'єкти і пам'ятки. Способи наукових роздумів в археології.

Тема 11. Основні типи археологічних побудов.

Компіляція, експлікація та інтерпретація. Відмінності між ними.

Тема 12. Загальна схематизація археологічних реконструкцій.

Задачі, опис, впорядкування, інтерпретація, оцінка достовірності. Циклічний характер схеми.

Тема 13. Форма археологічних публікацій.

Нормативні принципи. Інфляція публікацій. Деякі недоліки сучасної літератури.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин				Кількість годин			
	Денна				Заочна			
	Усього	в т.ч.			Усього	в т.ч.		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 1. Методика сучасних польових досліджень								
Тема 1. Вступ до курсу «Сучасні археологічні дослідження: видобуток та інтерпретація археологічних джерел.»	14	2	2	10	16	1	1	15
Тема 2. Основні проблеми сучасного археологічного джерелознавства	16	2	4	10	12	1		15
Тема 3. Археологічні розвідки в сучасному вимірі	18	4	4	10	14			15
Тема 4. Розкопки давніх поховань .	18	4	4	10	14		1	16
Тема 5 Розкопки давніх поселень	18	4	4	10			1	16
Тема 6. Розкопки місць виробництва й ремесла	16	2	4	10				16
Тема 7. Дослідження культових об'єктів	16	2	4	10				16

Тема 8. Правила обліку знахідок та реєстрація споруд.	16	2	4	10				15
Тема 9. Топографія в польових археологічних дослідженнях	16	2	4	10	14		1	15
Змістовий модуль 2. Методологія археологічних інтерпретацій								
Тема 10. Сучасні підходи аналізу археологічних побудов	18	2	2	10	12	1	1	15
Тема 11. Основні типи археологічних побудов.	16	2	4	10	12	1		15
Тема 12. Схематизація археологічних реконструкцій.	16	2	4	10	14			15
Тема 13. Форма археологічних публікацій: археологічні та історичні інтерпретації речових джерел	16	2	4	10	12		1	16
Усього	210	32	48	130	210	4	6	200

5.Теми практичних занять

№	Назва теми	К-ть год.	
		Денна	Заочна
1.	Тема 1. Вступ до курсу «Історія повсякденного життя в Україні».	2	1
2.	Тема 2. Повсякденне життя і світогляд різних станів українського суспільства XVII ст. – XVIIIст.	4	
3.	Тема 3. Повсякдення запорозьких козаків XVI ст. –XVIII ст.	4	
4.	Тема 4. Світ речей і повсякденних уявлень українського суспільства в імперський період (Російська імперія, Австро-Угорська імперія)	4	1
5.	Тема 5. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни.	4	1
6.	Тема 6. Повсякденне життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.). Повсякденність українського радянського суспільства 30-х рр. XX ст.	4	
7.	Тема 7. Повсякденне життя населення України під час Другої світової війни. Повоєнна Україна: повсякдення другої пол. 1940-х – середина 1950-х рр	4	

8.	Тема 8. Повсякденність періоду соціальних трансформацій в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба. Повсякденність українського суспільства в 1960-1980-х рр.	4	
9.	Тема 9. Повсякденність українського суспільства в часи незалежності	4	1
10.	Тема 10. Сучасні підходи аналізу археологічних побудов	2	1
11.	Тема 11. Основні типи археологічних побудов.	4	
12.	Тема 12. Схематизація археологічних реконструкцій.	4	
13.	Тема 13. Форма археологічних публікацій: археологічні та історичні інтерпретації речових джерел	4	1
	Разом	48	6

6. Самостійна робота.

Для опанування матеріалу дисципліни «Сучасні археологічні дослідження: видобуток та інтерпретація археологічних джерел» окрім лекційних, семінарських занять, тобто аудиторної роботи, значну увагу необхідно приділяти самостійній роботі.

Основні види самостійної роботи здобувачів вищої освіти:

1. Вивчення додаткової літератури.
2. Робота з довідковими матеріалами.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Підготовка до проміжного й підсумкового контролю.
5. Опрацювання окремих розділів програми, які не розглядаються під час аудиторних занять.

№	Назва теми	К-ть год.	
		Денна	Заочна
14.	Тема 1. Вступ до курсу «Історія повсякденного життя в Україні».	10	15
15.	Тема 2. Повсякденне життя і світогляд різних станів українського суспільства XVII ст. – XVIII ст.	10	15
16.	Тема 3. Повсякдення запорозьких козаків XVI ст. –XVIII ст.	10	15
17.	Тема 4. Світ речей і повсякденних уявлень українського суспільства в імперський період (Російська імперія, Австро-Угорська імперія)	10	16
18.	Тема 5. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни.	10	16
19.	Тема 6. Повсякденне життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.). Повсякденність українського радянського суспільства 30-х рр. XX ст.	10	16
20.	Тема 7. Повсякденне життя населення України під час Другої світової війни. Повоєнна Україна: повсякдення другої пол. 1940-х – середина 1950-х рр	10	16
21.	Тема 8. Повсякденність періоду соціальних трансформацій в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба. Повсякденність українського суспільства в 1960-1980-х рр.	10	15
22.	Тема 9. Повсякденність українського суспільства в часи незалежності	10	15
23.	Тема 10. Сучасні підходи аналізу археологічних побудов	10	15

24.	Тема 11. Основні типи археологічних побудов.	10	15
25.	Тема 12. Схематизація археологічних реконструкцій.	10	15
26.	Тема 13. Форма археологічних публікацій: археологічні та історичні інтерпретації речових джерел	10	16
	Разом	130	200

7. Індивідуальні завдання.

Індивідуальна робота здобувачів вищої освіти є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для реалізації творчих можливостей здобувачів вищої освіти через індивідуально-спрямований розвиток їхніх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Індивідуальні завдання виконуються здобувачем вищої освіти самостійно і не входять у його тижневе аудиторне навантаження. Викладач контролює виконання індивідуального завдання на консультаціях, графік яких складається на кафедрі і затверджується завідувачем кафедри.

До індивідуальних завдань можна віднести наступні види навчальної діяльності: написання рефератів, виконання проблемно-пошукових завдань, підготовка до виступів на конференціях, участь в олімпіадах тощо.

7.1. Орієнтовна тематика рефератів.

1. Культурний шар давнього Києва.
2. Археологічні розвідки за допомогою природничих наук.
3. Аеро- та космофоторозвідка в археології.
4. Підводна розвідка в археології.
5. Сучасні підходи вивчення палеолітичних поселень.
6. Геомагнітне вивчення трипільських поселень-гігантів.
7. Неінвазивне археологічне вивчення фортеці св. Єлисавети.
8. Диджиталізація археологічних пам'яток Києва.
9. Комп'ютерне моделювання розкопок курганів.
10. Комп'ютерне моделювання археологічних пам'яток. Прийоми малювання ліпної кераміки.
11. Статистичні методи в археології.
12. Комп'ютерне моделювання прийомів малювання гончарної кераміки.
13. Комп'ютерне моделювання прийомів малювання індивідуальних знахідок.
14. Сучасна археологічна наука в Німеччині.
15. Сучасна археологічна наука в Румунії.
16. Сучасна археологічна наука в Польщі.
17. Сучасна археологічна наука у Франції.
18. 3-Д моделювання археологічних знахідок та скарбів.
19. Охорона археологічних пам'яток авіарозвідка та косморозвідка.
20. Підводні розвідки.
21. Розкопки та консервація дерев'яних споруд.

22. Розкопки та консервація кам'яних та цегляних споруд.
23. Сучасні технології консервації архітектурних залишків
24. Сучасні методи обмірів курганів.
25. Різновиди прийомів розкопок курганів.
26. Неінвазивні методи археологічних досліджень.
27. Фотофіксація під час археологічних робіт та камеральної обробки матеріалу.
28. Первинна консервація знахідок.
24. Вибір зразків для аналізу археологічного матеріалу методами природничих наук
25. Основні напрями досліджень археологічних досліджень сучасності: історіографічний аналіз.
26. Основні напрями досліджень археологічних досліджень сучасності в Україні: історіографічний аналіз.
27. Особливості методології археологічних досліджень сучасності

8. Методи навчання

При вивченні навчальної дисципліни використовуються наступні методи навчання:

словесні (розповідь, пояснення, лекція та її різновиди);

наочні (показ та його різновиди: ілюстрування, демонстрування);

практичні (завдання);

методи контролю та самоконтролю (побіжне усне опитування, практичні роботи, письмові роботи, тести).

8.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1. Словесні методи навчання: бесіда, пояснення, розповідь, ознайомча лекція, лекція з елементами дискусії.

2. Робота з навчальним посібником тощо.

3. Наочні методи навчання: метод ілюстрування, метод демонстрування, спостереження.

4. Практичні методи навчання: практичні заняття у вигляді презентацій ідей, робота в Інтернет мережі; схем-опор, тез, карти.

8.2. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1. Методи формування пізнавальних інтересів (метод створення ситуації новизни навчального матеріалу, дискусії, диспути тощо).

2. Методи стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні.

8.3. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: метод усного опитування, письмовий контроль, тестові методи перевірки знань, програмований контроль, залік, іспит тощо.

Методи контролю. На різноманітних етапах навчання використовуються різноманітні види контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий, а також форми його організації.

Попередній контроль спрямований на виявлення знань, умінь і навичок студентів з предмету чи розділу, який буде вивчатися.

Поточний контроль здійснюється в повсякденній роботі з метою перевірки засвоєння попереднього матеріалу і виявлення прогалин у знаннях студентів.

Тематичний контроль здійснюється періодично, після вивчення нової теми чи нового розділу і має на меті систематизацію знань здобувачів вищої освіти.

Підсумковий контроль проводиться в кінці семестру, навчального року тощо.

За формами контроль поділяється на **індивідуальний, груповий і фронтальний**.

У навчальному процесі в різноманітних поєднаннях використовуються методи **усного, письмового, практичного, машинного контролю і самоконтролю** студентів.

Усне опитування здійснюється в індивідуальній і фронтальній формах.

Мета **усного індивідуального контролю** – виявлення вчителем знань, умінь і навичок окремих студентів. **Усний фронтальний контроль** (опитування) вимагає серії логічно пов'язаних між собою питань за невеликим обсягом матеріалу.

Письмовий контроль буває індивідуальним, коли окремим студентам пропонуються контрольні роботи.

Методи самоконтролю. Суттєвою особливістю сучасного етапу удосконалення самоконтролю за ступенем засвоєння навчального матеріалу, уміння самостійно знаходити допущені помилки, неточності, а також спосіб усунення виявлених недоліків.

9. Критерії та засоби оцінювання

Види контролю: поточний, рубіжний та підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: 3 семестр (осінній) – іспит.

Рубіжний контроль успішності здобувачів вищої освіти проводиться під час проведення всіх видів аудиторних занять з усіх дисциплін в середині семестру та за тиждень до закінчення семестру.

Максимально загальна кількість балів, виділених для оцінки результатів під час одного рубіжного контролю робочою програмою навчальної дисципліни, при семестровому підсумковому контролі у формі екзамену – складає 30 балів.

Оцінку підсумкового **семестрового контролю у формі екзамену** становить сума балів за результатами рубіжних контролів та балів, набраних здобувачем вищої освіти при складанні семестрового екзамену. Загальна кількість балів, виділених на проведення семестрового екзамену робочою програмою навчальної дисципліни, складає 40 балів. Кількість балів, одержана

здобувачем вищої освіти на екзамені, додається до результатів рубіжних контролів, що разом складає оцінку знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ЄКТС і національною шкалою («Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно»). Контроль проводиться за результатами виконаних індивідуальних, тестових, та контрольних завдань, а також за результатами відвідуваності занять.

Критерії оцінки заліку, іспиту:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в загальному роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання, але при рішенні допускає значну кількість помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;

- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру. Шкала оцінювання: національна та ECTS
Відповідність шкали оцінювання ECTS національній системі оцінювання в Україні та ЦНТУ

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка	
		За національною системою (екзамен, диф. залік)	За системою ЦНТУ
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	90–100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	82–89
C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок		74–81
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	64–73
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60–63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2 (незадовільно)	35–59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота		1–34

Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів визначені Положенням про організацію освітнього процесу в ЦНТУ <http://surl.li/ezlqfq>

10. Методичне забезпечення.

Включає навчально-методичний комплекс з дисципліни, рекомендована обов'язкова та додаткова література, конспект лекцій, методичні вказівки до виконання практичних робіт. Наповнення відповідного розділу в системі Moodle.

11. Рекомендовані джерела та література.

Базова.

1. Дерев'яний посуд з поховань зрубної культурно-історичної спільності. *Вісник Дніпропетровського університету: сер.: Історія та археологія.* – Дніпропетровськ. Т.23, № 1. 2015. С. 221-230.
2. Забавін В.О., Небрат С.Г. Археологічні дослідження поселення зрубної культури біля с. Кременівка у північно-східному Приазов'ї (за матеріалами 2018 р.). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія.* Вип. 24. Маріуполь, 2019. С. 29-43.
3. Забавін В. О., Небрат С. Г. Комишувате – половецьке курганне святилище у Північному Приазов'ї. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія.* Вип. 42, 2025, 5-26.
4. Коваленко О., Луговий Р. Орнаментація посуду катакомбної культури: спроба експериментального вивчення (за матеріалами Сторожівського могильника). *Археологічна керамологія.* №1(1). 2019. С. 78-104
5. Консервація і реставрація пам'яток архітектури. Київ; Львів, 1996. 124с.
6. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони історико-культурного середовища: Зб. док. К., 2002. 246 с.
7. Курінний П.П. Історія археологічного знання про Україну. Полтава. 1994. 228 с.
8. Литвиненко Р.О., Санжаров С.М., Усачук А.М. Кістяний диск з карпато-мікенським декором із Середнього Подонців'я и деякі питання хронології зрубної культури . *Донецький археологічний збірник.* № 17. Донецьк: Вид-во Донецьк. ун-ту, 2013. С. 180–198.
9. Литвиненко Р.О., Ляшко С.М. Курган дніпро-донської бабинської культури поблизу с. Новогупалівка на Дніпровському Припоріжжі. *Донецький археологічний збірник.* № 21. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. С. 155-174.
10. Магомедов, Б. В., Петраускас, О. В. Пам'ятки черняхівської і вельбарської культур Волинської, Житомирської та Рівненської областей. Київ: ІА НАН України. 2024. 243 с.
11. Малєєв Ю.М., Сегеда С.П. Методичні вказівки по вивченню антропологічних матеріалів під час археологічних досліджень. К., 1988. 49 с.
12. Мезенцева Г. Дослідники археології України. Чернігів. 1997. 254 с.
13. Методичні рекомендації під час дослідження курганів. К. 1986. 64 с.
14. Методичні рекомендації з польової антропології . Укладачі: Козак О. Д., Потехіна І. Д., Слободян Т. І., Гупало В. Д. Львів: НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН Українию. 2019. 108 с. (серія: АрхеМет)

15. Михальчишин І.Р. Методичні рекомендації по складанню паспортів на пам'ятки археології. *Археологічні дослідження в Україні 1998 р.* К. 1999.
16. Мельник О. О. Натільні хрести з поховань Києва XVII—XVIII ст. *Археологія і давня історія України. Колекції наукових фондів Інституту археології НАН України: матер. та дослідження.* Вип. 1 (18). 2016. С. 110—120.
17. Надвірняк О.В., Погорілець О.Г. Про окрему групу трупоспалень на могильниках черняхівської культури (за матеріалами пам'яток України). *Черняхівська культура.* Київ. 2016. С. 41-49.
18. Небрат С.Г. Поховання інгульської катакомбної культури з дерев'яним посудом. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія.* Вип. 18. Маріуполь. 2017. С. 52-64
19. Нечитайло П. Османська кав'ярня в Кам'янці-Подільському. Том І : *Польові роботи, керамічний посуд, люльки.* Київ; Кам'янець- Подільський: Охоронна археологічна служба України, 2022. 296 с.
20. Осипенко М.С., Ю.О. Грицик Ю.О. Шийні гривни типу "Тотенкроне" у зібранні Національного музею історії України. *Археологія і давня історія України.* Вип. 2 (35). 2020. С. 340-348
21. Пашкевич Г.О. Про відбір зразків для палеоботанічних досліджень. *Археологічні дослідження в Україні 1998 р.* К., 1999.
22. Петраускас, О.В. Фібули «воїнського типу» черняхівської культури (за матеріалами пам'яток України). *Археологія і давня історія України.* 2, Київ. 2010. С. 191-208.
23. Петраускас, О.В. Час появи та деякі особливості розвитку трупопокладень із західною орієнтацією в черняхівській культурі (за даними могильників України). *Ostrogotica.* Харків. 2009. С. 186-215.
24. Пустовалов С.Ж. Про удосконалення методики розкопок курганів доби бронзи. *Археологічні дослідження в Україні 1998 р.* К., 1999.
26. Сегеда С.П. Методика збирання та транспортування кісткових решток людей під час археологічних розкопок. *Археологічні дослідження в Україні 1998 р.* К., 1999.
27. Скальковська І. Б. Археологія. Навч. посіб. Кременець. 2020 р. 120 с.
28. Colin Renfrew, Paul Barn. *Archaeology. Theories, methods and practice.* London. 1993. 564 p.
29. Philip Barker. *The techniques of archaeological excavation.* – London. 1977. 265 p.

Додаткова

1. Теорія та практика археологічних досліджень. К. 1994. 136 с.
2. Тупчієнко М. Ястребовська складова археологічної колекції Кіровоградського обласного краєзнавчого музею. *Тези доповідей II Міжнародної наукової конференції «Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти».* 13–14 травня 2021 р. ЦНТУ. Кропивницький. URL:
https://scholar.google.com.ua/citations?user=py_G5tYAAAAJ&hl

3.Тупчієнко, М. Документаційна складова археологічних досліджень. *Тези доповідей I. Міжнародної наукової конференції. «Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми освіти та науки»*. 13.05.2020 р. Кропивницький. 2020 р. С. 110-113 http://dakiro.kr-admin.gov.ua/book/2020/2020_International_Zbirnik_CNTU.pdf

4. Орлик О., Тупчієнко М., Собчук В., Шатковський В. Розкопки на території фортеці св. Єлисавети. *Археологічні дослідження в Україні 2021*. К., 2022. С. 67–69. URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka/khram-zapvuak-nziimk-apursr-ksiau/1325>

5. Тупчієнко М., Собчук В., Шатковський В. Охоронні розкопки кургану біля селища Петрове на Кіровоградщині. *Археологічні дослідження в Україні 2021*. К., 2022. С. 69–73. URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka/khram-zapvuak-nziimk-apursr-ksiau/1325>

7. Тупчієнко М., Іванов М. Технологія виготовлення та ремонту кам'яних сокир епохи енеоліту – ранньої бронзової доби за матеріалами Кіровоградщини. *Тези доповідей Міжнародної конференції «Археологічні студії: здобутки та перспективи 2022»*. Кафедра археології Національного університету «Києво-Могилянська академія» 27 січня 2022 року. Київ. 2022. С. 33–39.

8. Тупчієнко М., Шатковський В. Археологічні дослідження фортеці св. Єлисавети (1994–2019 pp.) History, archeology and culturology/ december 9, 2022; cambridge, uk: IV International scientific and practical conference «education and science of today: intersectoral issues and development of sciences» Doi <https://doi.org/10.36074/logos-09.12.2022.76>

9. Чмихов М.О., Черняков І.Т. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді – бронзи на території України. К. 1986. 128 с.

10. Чмихов М.О. Кургани як явище давньої культури. К.1993. 315 с.

11. Mykola Tupchiienko, Iwona Hildebrandt-Radke, Waldemar Spychalski, Vitalii Rud, Yulia Ushkova, Przemysław Makarowicz Geochemical, lithological and archaeological studies on an Early Bronze Age barrow destroyed by modern tillage in Petrove, central Ukraine. *Journal of Archaeological Science: Reports*. Volum 52. 2023 :<https://authors.elsevier.com/c/1i5ko,rVDBflxg>

12. Mykyta Ivanov | Mykola Tupciyenko. Cultural Interactions Between the Societies of the 'Old Europe' and the Steppe 'Kurgan People' During the Last Quarter of the 4th Millennium BC: Case Study of Serezlievka Local Group. *Archaeologia Lituana*. Vol 23 (2022), 107–119. URL: <https://www.journals.vu.lt/archaeologia-lituana/issue/view/2282>

13. Mykola Tupchienko. Belt sets with images of eagles in the scythian funerary rite of the early period 7th–5th centuries bc (semantics and functions). *Acta Arheologica Lodziensia*. Nr. 69. 2024. С. 25–32 . doi.org/10.26485/AAL/2023/69/2

URL: <https://czasopisma.ltn.lodz.pl/Acta-Archeologica-Lodziensia/article/view/2297/2107>

14. Завдання та індикатори досягнення цілей сталого розвитку в Україні на період до 2030 року URL: <https://surl.lt/ifxkum>

15. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

16. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти: Лист від 23.10.2018 р. №1/9-650 Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>

Інформаційні ресурси

<http://surl.li/fpxcxi> – Електронна бібліотека «УКРАЇНІКА»

<http://chtyvo.org.ua/> – Читиво. Електронна бібліотека

<http://exlibris.org.ua/> – Українська електронна бібліотека

<http://lib-gw.univ.kiev.ua/> – бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т.

Шевченка

<http://litopys.kiev.ua/> – Літописи, історія, культура

<http://www.cossackdom.com/> – Козацтво XV – XXI ст.

<http://litopys.org.ua/> – Ізборник: Історія України IX— VIII ст.

Першоджерела та інтерпретації

<http://www.history.org.ua/> – Інститут історії України НАН України

<http://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека підручників

<http://uhj.history.org.ua/uk/archive> - Український історичний журнал —

офіційний сайт Інституту історії України

[Періодичні та серійні видання | Інститут історії України](#) - «Соціум:

Альманах соціальної історії» — сайт ІІУ НАН України або наукові публікації

<https://historytimelines.co/> - HistoryTimelines.co

<https://history-maps.com/uk> - HISTORYMAPS

<https://www.deepl.com/uk/translator> - Deepl (перекладач)

<https://iananu.org.ua/vidannya/periodichni?id=177> – Археологія (часопис)

— офіційний сайт Інституту археології України НАНУ

<http://vgosau.kiev.ua/adiu> - Археологія та давня історія України —

офіційний сайт Спілки археологів України.